

II. RECENZJE I OMÓWIENIA

„FOLIA BIBLIOTHECALIA” – POLSKO-LITEWSKA

W 2012 r. Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego w Białymstoku i Biblioteka im. Wróblewskich Litewskiej Akademii Nauk w Wilnie utworzyły wspólną dwujęzyczną serię „Folia Bibliothecalia”. W skład Komitetu redakcyjnego weszli dyrektorzy wymienionych bibliotek: Sigitas Narbutas oraz Jan Leończuk. Ponadto przedstawicielami strony litewskiej są: Rima Cicėnienė, Leokadija Kairlienė, Rasa Pukėnienė i Jan Sienkiewicz (pisarz i tłumacz z języka polskiego na litewski i odwrotnie), natomiast ze strony polskiej: Ewa Kółmecka, Jadwiga Sadowska i Anna Sitarska.

Jak zapowiedziano we wstępie do pierwszej publikacji, w ramach serii będą publikowane prace polskich i litewskich bibliologów poświęcone wybranym zagadnieniom teoretycznym i praktycznym bibliotekoznawstwa, i informacji naukowej. Komitet Redakcyjny wyraził jednocześnie nadzieję, że wspólne przygotowywanie kolejnych tomów serii „wpłynie też na pogłębienie integracji środowisk związanych z książką po obu stronach granicy”. Jest to ważne, bowiem zwłaszcza z Litwą łączy nas niedawna wspólna historia, mająca odzwierciedlenie także w bibliotekarstwie. Łączą nas wielcy bibliotekarze, jak choćby Joachim Lelewel czy Adam Łysakowski. Można sądzić, że nadzieja integracji nie będzie płonna przynajmniej w odniesieniu do obu wspomnianych bibliotek, bowiem one od dawna ze sobą współpracują. Kolejna książka serii, przygotowana przez stronę litewską, będzie poświęcona Tadeuszowi Wróblewskiemu, wybitnej postaci wileńskiego życia naukowego, bibliofilowi, założycielowi Biblioteki im. Eustachego i Emilii Wróblewskich, która w 2012 r. obchodziła jubileusz 100 rocznicy istnienia.

Autorką pierwszej publikacji jest profesor Anna Sitarska, a książka nosi tytuł *Bibliografia osobowa. Korzystne i niekorzystne uwarunkowania zastosowań ICT (na przykładzie bibliografii Jana Pawła II)*¹. Jak wiadomo, profesor Sitarska wiele lat zajmowała się bibliografią, a równocześnie także zastosowaniem technologii komputerowej w bibliotekarstwie i bibliografii. Jest też współautorką, obok Stefanii Skwirowskiej, obszernej bibliografii adnotowanej *Jan Paweł II poza cenzurą PRL 1976-1989* (Rzym 1996), zawierającej ponad 3200 pozycji. Jest zatem osobą wyjątkowo dobrze przygotowaną do wypowiedzania się o sprawach bibliografii w kontekście technologii informatycznej. Znajdziemy w tej niewielkiej książeczce wiele ważnych spostrzeżeń autorki dotyczących relacji bibliograf – dane – ich reprezentacja w systemie – dostęp. Jak pisze autorka: „Dobry bibliograf w nowych warunkach technologicznych dąży do uzupełniania

¹ A. Sitarska: *Bibliografia osobowa: korzystne i niekorzystne uwarunkowania zastosowań ICT (na przykładzie bibliografii Jana Pawła II)*. Białystok – Wilno 2012, 62 s.

swej wiedzy podstawami zasad automatycznego ‘manipulowania’ danymi w konkretnym systemie oprogramowania, wspierającego tworzenie bibliografii. [...] Dialog bibliografa z informatykiem odgrywa istotną rolę przy ustalaniu postaci danych w publikowanych bibliografiach, tak w formie drukowanej, jak i elektronicznej, czy to w sieci wewnętrznej czy WWW, czy też w postaci CD lub przeznaczonej do udostępniania w bibliotece cyfrowej” (s. 7). Wieloletnie doświadczenia praktyczne autorki każą jej podkreślić konieczność stałego śledzenia rozwoju technologicznego i wykorzystania ICT na gruncie bibliografii i obszarów pokrewnych. Ważna jest tu z jednej strony wiedza o nowościach, z drugiej zaś pewnego rodzaju ostrożność i krytyczne podejście do wielu oferowanych nowości. Nie da się jednak pominąć faktu, że współcześnie środowiskiem bibliografii staje się Internet. Tak też jest z bibliografiami osobowymi Jana Pawła II opracowywanymi w Rzymie przez Ośrodek Dokumentacji Pontyfikatu Jana Pawła II czy w Bibliotece Narodowej (baza z grupy poloników zagranicznych), czy też w Centrum Myśli Jana Pawła II w Warszawie. Jednak, jak stwierdza autorka, nie wszystkie zasoby bibliograficzne dotyczące Jana Pawła II znalazły się już w sieci. Natomiast niewątpliwym problemem istniejących zasobów sieciowych jest dostęp do ich zawartości. W zakończeniu swoich rozważań autorka pisze: „z punktu widzenia dowodów zainteresowania danymi bibliograficznymi rozmaitych portali oraz serwisów sieciowych związanych z katolicyzmem, a tym samym z Janem Pawłem II, odnajdujemy zaskakująco dużo rozmaitych ciekawych materiałów, choć nie są one – jak się wydaje – na tyle dobrze przygotowane do udostępniania w sieci, żeby mogły efektywnie służyć różnym poszukiwaniom informacyjnym, zwłaszcza naukowym, wymagającym dużej precyzji i wiarygodności danych.” (s. 30). Jednym z postulatów na przyszłość jest „obligatoryjne łączenie informacji tekstowej (oryginalnych tekstów) z ich głównymi identyfikatorami bibliograficznymi [...]” (s. 31), a w indeksowaniu zasobów bibliograficznych „łączenie elementów kontrolowanego (tj. precyzyjnego) języka charakterystyki treści tekstów i zawartości dokumentów z elementami z natury rzeczy swobodnego języka użytkowników [...]” (s. 32). Książkę Anny Sitarskiej uzupełnia literatura przedmiotu, zawierająca, według autorki, ważne dla bibliografów publikacje, w których zwraca się uwagę na korzystne i niekorzystne uwarunkowania zastosowań ICT oraz dwa załączniki, z których pierwszy zawiera wykaz spisów bibliograficznych dotyczących Jana Pawła II, opublikowanych przez Ośrodek Dokumentacji Pontyfikatu Jana Pawła II w Rzymie. Drugim załącznikiem jest tekst ks. Jana Głowczyka ze wspomnianego rzymskiego ośrodka, dotyczący prac nad bibliografią Karola Wojtyły – Jana Pawła II przedstawiający historię powstania bibliografii i jej założenia metodyczne (s. 40-48).

Druga publikacja wydana w serii „Folia Bibliothecalia” to *Książki i czasopisma w Polsce w świetle liczb (1990-2010)* profesor Jadwigi Sadowskiej². Podstawą analizy przedstawionych danych jest „Ruch Wydawniczy w Liczbach”, będący oficjalną statystyką produkcji wydawniczej w Polsce, opracowywanej na podstawie egzemplarza obowiązkowego wpływającego do Biblioteki Narodowej i tworzonej na jego podstawie bieżącej bibliografii narodowej. We wstępie do

² J. Sadowska: *Książki i czasopisma w Polsce w świetle liczb (1990-2010)*. Białystok – Wilno 2013, 91 s.

swojej publikacji autorka przedstawia zakres tematyczny, okoliczności ekonomiczno-społeczne, które spowodowały wytworzenie nowej sytuacji na rynku wydawniczym (w tym m.in. zniesienie cenzury państwowej). Celem opracowania jest wskazanie pewnych widocznych tendencji w produkcji wydawniczej książek i czasopism w ostatnim dwudziestolecu.

Publikacja składa się ze wstępu, zakończenia i trzech rozdziałów: I. Wydawcy, II. Książki, III. Wydawnictwa ciągłe. We wstępie autorka dokonuje przeglądu prac badawczych poświęconych rynkowi wydawniczemu w PRL oraz wskazuje aspekty badawcze związane z rynkiem książki, którego jednym z istotnych zagadnień jest czytelnictwo i funkcjonowanie książki w społeczeństwie, czym od pół wieku zajmuje się Instytut Książki i Czytelnictwa w Bibliotece Narodowej. Przy tej okazji autorka przypomina nazwiska znanych księgoznawców (m.in. Adama Bromberga i Radosława Cybulskiego). Rozdział dotyczący wydawców stanowi pewnego rodzaju wprowadzenie do problematyki, niemniej jednak zawiera istotne informacje, pokazujące rozwój oficyn wydawniczych w latach 1990-2010, przy czym porównawczo autorka przytacza podstawowe dane z okresu wcześniejszego. Źródłem są tu informacje zaczerpnięte z Krajowego Biura ISBN, w którym podmioty zamierzające prowadzić działalność wydawniczą rejestrują się w Biurze (raczej zgłaszają się), aby otrzymać międzynarodowe numery książki ISBN. Autorka pokazuje też proporcje udziału w rynku wydawniczym między tzw. wydawcami profesjonalnymi i pozostałymi (instytucje i organizacje, dla których działalność wydawnicza jest zadaniem ubocznym).

Najbardziej rozbudowany jest rozdział drugi dotyczący produkcji książek. Zawiera on 29 tabel oraz 13 wykresów, które pokazują w sposób wieloaspektowy produkcję książek. Problematyka ta jest podzielona na 5 podrozdziałów omawiających: przekłady książek obcych na język polski (s. 26-30); książki w poszczególnych dyscyplinach (s. 31-39); książki naukowe (39-46); książki popularne (47-51); literatura piękna (s. 52-75). Interesujące są fakty dotyczące przekładów, potwierdzające wyraźne zmiany zainteresowań wydawców książką zagraniczną. Nawet pobieżny przegląd księgarń pozwala nam (czytelnikom) stwierdzić, że w przekładach dominuje literatura angielskojęzyczna, ale mniej znane są już fakty pokazujące dokładnie, z jakich języków dokonywane są przekłady, jak zmieniają się tendencje w tym zakresie w całym okresie powojennym i w ostatnim dwudziestolecu. Wart uwagi jest również ostatni podrozdział dotyczący literatury pięknej, w którym autorka przedstawia dane liczbowe dotyczące wielkości produkcji i proporcji literatury pięknej dla dorosłych oraz dzieci i młodzieży, a także podaje listy rankingowe popularności (poczytności) pisarzy polskich i zagranicznych poprzez statystykę edycji ich dzieł w całym okresie powojennym (1944-2010), w latach 1991-2010 oraz w roku 2010³. Ta część powinna najbardziej zainteresować literaturoznawców.

Dla osób zainteresowanych książką naukową, wysokością jej produkcji, udziałem w stosunku do ogólnej liczby wydawanych tytułów, zmianami w proporcjach piśmiennictwa naukowego ważny będzie podrozdział dotyczący książek w poszczególnych dyscyplinach. Na przykładzie wybranych lat (1990, 1995, 2000, 2005, 2010) autorka pokazuje udział procentowy publikacji z danej

³ Fragmenty były opublikowane pt. *Książka literacka w Polsce w latach 1990-2000 w świetle statystyki*. „Zagadnienia Informatyki Naukowej” 2012, nr 2, s. 18-33

dyscypliny w stosunku do produkcji książek ogółem. Na podstawie tych danych można wnioskować o tendencjach rozwojowych różnych dyscyplin naukowych.

Trzeci rozdział poświęcony jest czasopismom (wydawnictwom ciągłym). Tu także widoczne są zmiany wykazane w tabelach i pokazane na wykresach. Ogólnie w badanym okresie liczba wydawnictw ciągłych wykazywała tendencję wzrostową. Biorąc pod uwagę rok 1990 jako punkt wyjścia z liczbą 3180 tytułów (100%) i rok 2010 z liczbą 7655 tytułów (240%), należy stwierdzić, że wzrost wynosi 140%. Zbliżone, choć nieco niższe wskaźniki dotyczą czasopism naukowych i znacznie wyższe, przekraczające 370%, prasy regionalnej.

W zakończeniu autorka syntetycznie w punktach przedstawiła wnioski wynikające z analizy danych liczbowych dotyczących rynku wydawniczego po 1990 r. Po pierwsze, zwiększyła się wielokrotnie liczba wydawców funkcjonujących na rynku, osiągając w 2010 r. liczbę ok. 30 000 podmiotów zarejestrowanych w Krajowym Biurze ISBN, przy czym znaczny odsetek stanowią wydawcy 2-3 książek rocznie. Po drugie, liczba wydawanych rocznie książek (tytułów) wzrosła z ok. 10 000 w 1990 r. do ok. 30 000 w 2010 r. Po trzecie, ponad dwukrotnie wzrosła liczba rocznie wydawanych czasopism, osiągając w 2010 r. ponad 7500 tytułów. Po trzecie, radykalnie wzrosła liczba przekładów piśmiennictwa zagranicznego. Po czwarte, średnio czterokrotnie zmalały nakłady książek i dwukrotnie nakłady czasopism. Takie są fakty przedstawione w postaci 35 tabel i 17 wykresów.

W podsumowaniu, autorka napisała: „Pogłębiona analiza i ocena zarejestrowanego stanu należy do kulturoznawców, socjologów, historyków, literaturoznawców. I choć dane statystyczne przedstawiane corocznie w „Ruchu Wydawniczym w Liczbach” nie są zapewne wolne od pewnych zniekształceń [o czym autorka pisała we wstępie], to niewątpliwie pozwalają one dostrzec zmiany i wskazać tendencje rozwojowe na rynku wydawniczym książek i czasopism po roku 1990, od którego rozpoczyna się w Polsce wolny rynek, na którym książka, czasopismo i inne publikacje stały się towarem przynoszącym wydawcy zyski lub straty” (s. 87).

Na zakończenie dodajmy, że książka jest napisana jasno, przystępnym językiem i mimo wielu tabel „czyta się” ją dobrze. Pozostaje tylko wyrazić nadzieję, że jej wersja litewska⁴ dystrybuowana na Litwie zainteresuje naszych sąsiadów, a może nawet zainspiruje do podobnego opracowania swojego rynku wydawniczego, co mogłoby być interesującym studium porównawczym. Inicjatywę Książnicy Podlaskiej i Biblioteki im. Wróblewskich Litewskiej Akademii Nauk wydawania dwujęzycznej serii „Folia Bibliothecalia” należy uznać za istotny element współpracy naukowej dwóch bliskich sobie, nie tylko terytorialnie, bibliotek. Omówione wyżej pierwsze dwie publikacje wskazują, że twórcy serii mają ambicję podejmowania tematów ważnych i aktualnych, zarówno z punktu widzenia czytelnika polskiego, jak i litewskiego.

Katarzyna Sawicka-Mierzyńska
Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu w Białymstoku

⁴ J. Sadowska: *Knygos ir žurnalai lenkijoje skaičiaus (1990-2010)*. Balstogė – Vilnius 2013.